

УДК 377.1+37.015

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.72-1.10>

Н. М. Заячківська

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету імені Івана Франка

Ю. М. Козловський

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРОГНОСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ ДИДАКТИКИ: ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД

У статті висвітлено можливості дидактичної інтеграції щодо забезпечення єдності й ефективності педагогічних досліджень новітньої педагогіки в її прогностичному аспекті. Акцентовано, що вузькофахова підготовка у фаховій сфері поступово зникатиме з освітньої системи, оскільки справді захищеною в соціальному аспекті може бути тільки особистість, спроможна на гнучке перебудовування напряму та змісту власної фахової діяльності залежно від зміни технологій чи ринкових запитів. На основі аналізу освітніх документів виявлено найважливіші ознаки далекосяжної освітньої системи (фундаменталізація, інформатизація, інтеграція, оптимізація тощо). Визначено, що, прогнозуючи розвиток і вплив новітніх тенденцій у сучасній педагогіці, передусім процесів інтеграції, вдасться оптимізувати моделювання навчальних систем на теоретичному і прикладному рівнях. Висвітлено основні положення та дефініції прогностичного підходу, де щодо освіти застосовують терміни «освітня прогностика» та «педагогічна футурологія». Визначено пріоритети у розробленні теоретико-методологічних основ педагогічних інновацій щодо шляхів упровадження нововведень та інновацій, координації зусиль освітніх установ та роботодавців. Проаналізовано сучасні основи концептуальної прогностики, зокрема, закони розвитку педагогічних теорій (циклічності, полісуб'єктності, системотвірного феномена, системної інтеграції та диференціації наукового знання, багатомірних бінарностей, міждисциплінарного творчого переносу наукового знання, моніторингу і зворотного зв'язку, оптимізації тощо).

Проаналізовано методологічний аспект традиційної та майбутньої фахової дидактики, де проєктами найважливіших документів передбачено формування у вихованців наукової картини світу й особистості на основі використання інтегративного мислення та діяльності. Виділено складники прогнозування системи фахової освіти (зміст освіти, форми та методи навчання й виховання, технології навчання, підготовка педагога, управління освітою, інтеграція і диференціація в освіті, оптимізація традиційних та інноваційних підходів у навчанні, раціональне поєднання фундаментальної та професійної компоненти у професійній освіті, забезпечення неперервності ступенів навчання; забезпечення духовного зростання особистості професіонала тощо). Доведено, що власне інтеграція забезпечує креативність, сумісність, цілісність змісту освіти, у перспективі формує цілісні філософські, загальнонаукові та спеціальні аспекти педагогічної науки. Визначено напрям подальших досліджень щодо дидактичних принципів прогностичного розвитку педагогічних теорій на засадах інтегративного підходу.

Ключові слова: дидактика, фахова дидактика, педагогічна прогностика, прогностичні аспекти, інтегративний підхід, розвиток педагогічних теорій, педагогічні інновації.

Постановка проблеми. На сучасній стадії поступу педагогіки спостерігаємо пожвавлення її зв'язків із загальнонауковими теоріями (синергетикою, теорією систем, кібернетикою, інформатикою тощо). Не настільки очевидною є тенденція послуговування дидактики окремими науковими теоріями (математичними, фізичними, екологічними, біологічними тощо). Однак така тенденція стабільно проявляється, оскільки забезпечення єдності й ефективності досліджень у сфері новітньої освіти безпосередньо пов'язане із застосуванням процесів інтеграції. Власне, вони забез-

печують толерантне співіснування низки наукових теорій та підходів. Тож виникає глобальна проблема розроблення й застосування інтеграційних ідей у фаховій педагогіці загалом.

Освіта слугує наукою й мистецтвом для озброєння людей різного віку знаннями труднощів і проблем, з якими ті однозначно зіштовхнуться на життєвому шляху, і надання їм моделі засобів подолання таких труднощів і вирішення проблем. Високий рівень фахової освіти не можливий без загальної гуманітарної освіти та інноваційних підходів до вирішення будь-яких проблем (соціаль-

но-економічних, виробничо-технологічних, економічних тощо).

Фахова дидактика тісно пов'язана з низкою різних наук. Розмаїттям її аспектів передбачено багатодисциплінарне дослідження всіх явищ і процесів у системах освіти. Проте, якими б глибокими та всебічними не були концептуально-системні підходи та основи розробки стратегії розвитку освіти на найближчий час чи на майбутнє, філософські засади політики в освіті, моделі школи майбутнього як соціального інституту, саме «наукова педагогіка покликана обґрунтовувати концепції змісту, форм і методів освіти, навчання й виховання, передбачати зміну освітніх парадигм і заздалегідь їх модернізувати» [2, с. 14].

Отже, прогнозуючи розвиток і вплив новітніх тенденцій у сучасній педагогіці, передусім процесів інтеграції, вдасться оптимізувати моделювання навчальних систем на теоретичному та прикладному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема прогнозування майбутнього освіти посідає важливе місце у педагогічних дослідженнях, зокрема, це концептуальна педагогічна прогностика (В. Андреев [1]), освітня педагогічна прогностика (Б. Гершунський [4]), аналіз методів прогностики у системі теоретичних педагогічних знань (М. Катичева [5]), поняттєве поле соціально-педагогічного прогнозування (Т. Савоськіна [6]), прогностичний підхід до освіти (В. Стегній [7]). У контексті інтегративного підходу проведено низку досліджень, зокрема, це теоретичні основи інтеграції освіти у прогностичному аспекті (М. Берулава [2]), взаємодія і взаємозбагачення педагогіки та філософії (В. Бондар [3]), прогнозування розвитку дидактичних технологій у вищій школі (Д. Чернілевський [8]), а також роботи зарубіжних дослідників (Ж. Делор [9], Е. Кендрацка-Фельдман [10] та ін.). Водночас багато інноваційних ідей у дидактиці натепер не досить теоретично обґрунтовані, а проблема прогнозування їх впливу на розвиток освітніх систем на основі інтегративного підходу є малодослідженою.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виділення складників прогнозування системи фахової освіти та визначення пріоритетних напрямів розвитку фахової дидактики.

Виклад основного матеріалу. Майбутня освітня система потребує глобального перегляду низки уявлень стосовно традиційної освітньої практики, що відповідає соціальному замовленню: сьогодення вимагає такої моделі навчального процесу, завдяки якій активізуються розвиток творчого потенціалу, формування в учнів готовності діяти, позаяк від кількості видів діяльності з меншими витратами залежить якість системи підготовки з позиції надсистеми (суспільства) [9]. В. Стегній стверджує, що «майбутнє ХХІ сто-

ліття – за тими соціальними системами, які дають можливості інтелектуального розвитку людини» [7, с. 5]. Одним з найефективніших засобів досягнення цих цілей є дидактична інтеграція, адже справді захищеною в соціальному аспекті може бути тільки високоосвічена людина, спроможна на гнучке перебудовування напряму та змісту власної діяльності залежно від зміни технологій чи ринкових запитів.

В освітніх документах до найважливіших ознак далекосяжної освітньої системи відносять: фундаменталізацію освіти задля суттєвого вдосконалення її якості; випереджувальність системи освіти загалом, її спрямування на проблеми майбутньої постіндустріальної культури, розвиток творчого хисту особистості; істотне збільшення застосування перспектив дистанційного навчання й самоосвіти завдяки перспективним інформаційним технологіям [2].

Щодо освіти, то в науці застосовують терміни «освітня прогностика» та «педагогічна футурологія». На думку М. Катичевої, «вони покликані розробляти теоретико-методологічні основи педагогічних інновацій, пропонувати шляхи впровадження нововведень та інновацій, координувати зусилля розробників інновацій та замовників» [5; 23]. За визначенням Б. Гершунського, прогнозування у сфері освіти – це «спеціально організоване системне, міждисциплінарне дослідження, що відбувається неперервно в режимі постійно діючого моніторингу» [4, с. 30].

Дослідник Д. Чернілевський вважає, що вузькофахова підготовка у будь-якій сфері має поступово зникати з освітньої системи, трансформуючись у сферу виробництва та іншої фахової практики. Одне з найважливіших завдань розвитку нинішньої освіти – «зарахування низки загальних природничо-наукових дисциплін до гуманітарної освіти, а відтак загальних гуманітарних дисциплін – до природно-наукової й технічної освіти. Окрім того, необхідно конструктивно вирішувати і проблему інтеграції фундаментальної та фахової освіти. Адже освіта – неодмінна умова й засіб досягнення інтеграції суспільних, наукових і виробничих потужностей» [8, с. 15–16].

Загалом, проблема полягає в тому, що якість освіти не відповідає нинішнім запитам. Шляхи вирішення цієї проблеми полягають у новій філософії випереджувальної освіти, передусім фундаменталізації освіти, інтеграції природничо-наукової та гуманітарної освіти, інноваційному навчанні. Належить виокремити ієрархію таких проблем, як: методологічні (прогнозування перспектив філософії освіти), загальнодидактичні (прогнозування перспектив освітньої мети), окремі (прогнозування перспектив змісту, методів і форм навчання).

Власне, завдяки інтегративному підходу до складників дидактичної системи можливе «забез-

печення її повноцінних буття й функціонування в цілях «великих систем» – освіти й соціуму. Такий висновок ґрунтується на новітніх досягненнях соціології і кібернетики, а також розвитку таких різних за суттю систем, як: космічні, ноосферичні, екологічні, біологічні, економічні, технологічні тощо» [8, с. 24].

На методологічному шаблі дидактичних систем їхні стабільність, життєздатність і перспективність можна забезпечити, якщо задані складники будуть взаємопов'язаними й підпорядкованими єдиній стратегічній меті. Як відомо, стосовно філософії освіти як категорії та як сфери поширені три погляди. Перший полягає в тому, що філософія освіти – специфічна прикладна наука, яка загальні філософські принципи застосовує задля обґрунтування статусу й закономірностей розвитку освіти. Філософія освіти є філософією, зверненою до освіти під час кризових станів чи надактивного розвитку суспільства. Розвиток такої галузі знання, вважають деякі філософи, – це шлях від філософських питань до філософії освіти. Другий погляд зводиться до неабиякого застереження стосовно «посягання» філософії освіти на педагогіку, заміни педагогіки на еклектичну галузь, де змішано й те, що стосується різних розділів педагогіки, й те, що взагалі не належить ані до педагогіки, ані до освіти. Третій погляд філософію освіти позиціонує як повноцінну міждисциплінарну (інтегративну) галузь наукових знань.

Дослідник В. Бондар [3] вважає, що предмет філософської рефлексії полягає у взаємозв'язку широких сприймань світу, суспільства, ролі людини в ньому з *педагогічною реальністю* та її відтворенням у педагогіці – *відповідній* науці про освіту. Хай там як, але філософський аналіз необхідно здійснювати водночас із педагогічним, разом з ним, а не замість нього.

У прогностичному аспекті В. Андреев [1] пропонує базові закони розвитку педагогічних теорій, а саме: циклічності розвитку, соціальної культурологічної та технологічної зумовленості, полісуб'єктності, системотвірного феномена, системної інтеграції та диференціації наукового знання, багатомірних бінарностей, конвергенції та дивергенції наукового знання, міждисциплінарного творчого переносу наукового знання, моніторингу і зворотного зв'язку, оптимізації, зростання вимог до ефективності якості освіти, конкуренції наукових шкіл та окремих учених [1, с. 95–118].

У контексті викладеного вище окреслюються перспективи інтеграції, що здатна забезпечити цілісні філософські, загальнонаукові й спеціальні аспекти педагогічної науки. Для такого оновлення необхідно усвідомити особливості традиційної та майбутньої освіти.

Традиційна дидактика передбачає підготовку людей до стаціонарного буття, «оборотність часу»

(є можливість кількох спроб методом випробувань і помилок); звичне майбутнє як копія (збільшена чи зменшена, сьогодення чи минулого: майбутнє вибудовується засобами сьогодення); погляди на майбутнє ґрунтуються лише на перспективах сьогодення, технологічна діяльність ґрунтується на статичності світу (де людина протидіє довікллю); система діяльності ґрунтується на усталеній системі ЗУН; звична діяльність є передусім «розмноженням» колись знайдених рішень, творчий складник несуттєвий.

Дидактика майбутнього передбачає підготовку людей до буття за маловідомих умов, «необоротність часу» (неможливість змінити рішення, втілені в життя через велике зростання обсягів діяльності); соціальне прогнозування (в основі якого зазвичай не лежать основні тенденції сьогодення); зростання значення етичного складника (що встановлює можливі для життя людей різновиди рішень); відсутня протидія (доки не буде сформовано нової картини світу); етап буття знань зменшився до трьох–п'яти років (їхнє звичне здобуття не може становити освітню мету, потрібні знання з високою стійкістю до наявних змін); репродуктивні функції переважно переходять до систем обробки даних; фахівець здебільшого стає носієм творчого начала.

Проектами найважливіших документів власне й передбачене формування у вихованців наукової картини світу й особистості. Основою такої освіти мають бути прийоми системних мислення й діяльності або рефлексивні процедури, а основу методологічної культури мають утворювати методи такої діяльності, як: пізнавальна, фахова, комунікативна й аксіологічна. Водночас нові освітні моделі повинні не лише бути відмінними від традиційних, а й мати етичне й гуманістичне спрямування незалежно від мети, змісту, технологій, форм освіти.

Власне, інтеграція за своїми властивостями гарантує забезпечення поступового, безстресового переходу від узвичаєної до інноваційної освіти.

На рівні цілей освіти передбачається підготовка і підвищення кваліфікації фахівців; особистісний розвиток особистостей, а також етична підготовка до функціонування у проблемному світі, до сприйняття індустріального світу, до життя в інформаційному світі тощо.

На рівні змісту освіти передбачається застосування відлагоджених технологій; введення етичних складників, наголошуючи на фаховій діяльності; посилення діяльничого складника навчання (методологія діяльності, рефлексія, розвиток творчого хисту, індивідуального мислення), а також проблемно-орієнтована освіта. Сутність освіти з основною ідеєю щодо простоти світу та його підкорення причинним зв'язкам, які людина

черпає зі знань з метою виконання завдань за звичних ситуацій, дедалі дужче суперечить умовам динамічності, нестабільності й неоднозначності. Необхідні нові моделі, які б ґрунтувалися на творчості, діяльнісному знанні. Як знаємо, хист аналізувати, синтезувати, порівнювати як засоби розумових дій традиційна педагогіка трактує як особливий, поділяючи при цьому учнів чи студентів на сильних і слабких.

Інтеграція забезпечує креативність, сумісність та цілісність змісту освіти. За найбільшої генералізації змісту гранично генералізуються й вимоги. Однак слід мати на увазі, що іноді начебто прогресивна генералізація змісту під гаслом лже-інтеграції спричинює стрімке збільшення обсягу змісту, навантаження учнів та студентів, а тому укрупнення вимог зі стрімкою втратою їхньої змістовності.

На рівні форм і методів навчання із традиційних лекційно-семінарських форм роботи, де студенти вивчають теорію та практику і звітують із тих чи інших тем, переносяться акценти на залучення студентів до майбутньої фахової діяльності завдяки активним методам: імітаційним, ситуаційним, діловим іграм, практикуму із психології творчості, дискусіям на розвиток навичок проектування, а також застосування технологій дистанційного навчання. Переважатимуть такі види занять, як консультації, теледискусії, конференції, індивідуальні та колективні проекти з уміннями доступу до баз даних.

Висновки та пропозиції. Упродовж усіх етапів розвитку педагогіка була та є наукою, спроможною скеровувати й коригувати практику, теоретично й нормативно узагальнюючи її, виявляючи й описуючи нові закономірності, засади й положення, збагачуючи й розвиваючи цим свої теорію та навчальну практику. Завдання змісту освіти у вищій школі, окрім фахово-орієнтованих знань, – це забезпечення (тренування) життєвої, практичної мудрості; спроможності передбачення наслідків вчинків, розрізнення значущого від випадкового або незначущого; вибирання з-поміж можливих рішень з подальшою найбільшою реальною користю тощо. Виділено такі складники прогнозування системи фахової освіти, як зміст освіти, форми та методи навчання, технології навчання, підготовка педагога, управління осві-

тою, інтеграція і диференціація в освіті, оптимізація традиційних та інноваційних підходів у навчанні, раціональне поєднання фундаментальної та професійної компоненти у професійній освіті, забезпечення неперервності ступенів навчання; забезпечення духовного розвитку особистості професіонала. Визначено пріоритетні напрями розвитку фахової дидактики, такі як синергетика, формування критичного мислення, формування м'яких та жорстких навичок, акмеологія тощо.

До подальших напрямів відносимо дослідження прогностичних можливостей онлайн-навчання в суспільно несприятливих умовах, зокрема пандемії.

Список використаної літератури:

1. Андреев В.И. Концептуальная педагогическая прогностика. Казань : Центр инновационных технологий, 2010. 220 с.
2. Берулава М.Н. Теоретические основы интеграции образования : научное издание. Москва : Совершенство, 1998. 192 с.
3. Бондар В.І. Педагогіка й філософія: взаємодія і взаємозбагачення. *Вища освіта України*. 2002. № 3. С. 14–19.
4. Гершунский Б.С. Образовательно-педагогическая прогностика: теория; методология; практика. Москва : Флинта-Наука, 2003. 764 с.
5. Катичева М.Г. Методы прогностики в системе теоретических педагогических знаний. *Северо-Кавказский психологический вестник*. 2010. № 8/4. С. 21–25.
6. Савоськина Т.Н. Понятийное поле социально-педагогического прогнозирования. *Вестник ГГУ*. 2013. № 19. С. 289–292.
7. Стегний В.Н. Прогностический поход к образованию. 2011. № 10. С. 5–10.
8. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 437 с.
9. Delors J. Learning: the treasure within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the XXI Century. Highlights. Paris, UNESCO, 1996. 311 p.
10. Kędracka-Feldman E. Projektowanie systemów dydaktycznych. Warszawa, Wydawnictwo Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli, 1999. 32 s.

Zayachivska N., Kozlovskiy Yu. Prognostic aspects of professional didactics development: integrative approach

In the article, one has highlighted the possibilities of didactic integration to ensure the unity and effectiveness of pedagogical research of modern pedagogy in its prognostic aspect. One has emphasized that specialized training in the professional field will gradually disappear from the education system, as only a person, who is capable of flexible restructuring of the direction and content of his/her professional activity, depending on the change of technologies or market demands, can be truly protected in the social aspect. Considering the analysis of educational documents, the most essential features of a far-reaching educational system (fundamentalization, informatization, integration, optimization, etc.) have been identified. One has determined that it will be possible to optimize the modeling of educational systems at the theoretical and applied levels,

predicting the development and impact of the latest trends in modern pedagogy, especially integration processes. One has highlighted the major provisions and definitions of the prognostic approach, where one uses the terms “educational prognostics” and “pedagogical futurology” in the context of education. Priorities in theoretical and methodological fundamentals development of pedagogical innovations on the ways of introduction of innovations and innovations, coordination of efforts of educational institutions and employers are determined. One has analyzed contemporary bases of conceptual prognostics, in particular, laws of the development of pedagogical theories (cyclicity, polysubjectivity, system-forming phenomenon, system integration and differentiation of scientific knowledge, multidimensional binaries, interdisciplinary creative transfer of scientific knowledge, monitoring and feedback, optimization, etc.).

One has examined the methodological aspect of traditional and future professional didactics, where the projects of paramount documents include the formation of students’ scientific picture of the world and personality based on the use of integrative thinking and activity. The components of predictions of the vocational education system (the content of education, forms, and methods of teaching and education, teaching technologies, teacher’s training, management of education, integration and differentiation in education, optimization of traditional and innovative approaches in teaching, rational combination of fundamental and professional components in vocational education, ensuring the continuity of educational degrees as well as the spiritual growth of the professional’s personality, and others). One has proved that the actual integration provides creativity, compatibility, and integrity of the content of education, and in the future forms a holistic, philosophical, general scientific, and special aspects of pedagogical science. The direction of further research on the didactic principles of prognostic development of pedagogical theories due to an integrative approach is determined.

Key words: *didactics, professional didactics, pedagogical prognostics, prognostic aspects, integrative approach, development of pedagogical theories, pedagogical innovations.*